

Az Életgyakorlat-alapú alprogram módszertana

■ Az Életgyakorlat-alapú alprogram (ÉA) célja és tartalma

Az Életgyakorlat-alapú alprogram célja, hogy az életben hasznosítható ismereteket, tapasztalatokat szerezzon a gyermek, amely sikeres életvezetési kompetenciákkal vértézi fel. Egy olyan pedagógiai rendszer, amely hozzájárul az egyén és természeti, társadalmi környezete kölcsönhatásának tudatos és felelős alakításához, és hozzájárul az egészséges és pozitív életszemlélethez.

Az alprogramban a gyermeket a családjá, szűkebb-tágabb társadalmi-gazdasági környezete kölcsönhatásában tekintjük, így ezeknek a rendszereknek a működését, változását és kölcsönhatását, illetve ebben a saját szerepét értheti meg. Ezekben a kölcsönviszonyokban kell képessé tenni a gyermeket az alkalmazkodásra.

Az ÉA az európai trendeket követve újragondolja, hogy milyen tudások, ismeretek, kompetenciák teszik a gyermekeket a társadalmunkban érvényessé, melyek révén lesznek képesek sikeresen alkalmazkodni a gyorsan változó világban.

A módszertani fejlesztéseink kiindulópontjaként hat témát határoztunk meg: 1. egészséges életmód, életvezetés; 2. környezettudatosság, fenntarthatóság; 3. szociális készségfejlesztés, érzelmi intelligencia; 4. állampolgári felelősség, közösségi szerepek; 5. életút-támogató pályáorientáció; 6. család, párválasztás.

Az Életgyakorlat-alapú alprogram a demokratikus, multikulturális, piaci és globalizált társadalomban igyekszik segíteni a gyermekek számára az eligazodást. Ahhoz, hogy ez sikeres legyen, az iskolában a gyermekkel is egy demokratikus viszony kialakítására érdemes törekednie a pedagógusnak. Ehhez illesztettük a módszertani megoldásokat, amelyből most kiemelten a csoportmunka néhány jellemzőjét írjuk le.

■ A csoportmunka, mint az Életgyakorlat-alapú alprogram módszere

A csoportmunka nagy előnye, hogy a gyerekek kerülnek a folyamat alakításának középpontjába és a tanárok irányító, facilitáló szerepet kapnak. Így lehetőség adódik arra, hogy a gyerekek megosszanak, megvitassanak vagy megismertessenek egymással véleményeket, tapasztalatokat vagy tudásokat.

Az Életgyakorlat-alapú alprogram célja, hogy kompetenciákat fejlesszen. A csoportmunka mint módszertani lehetőség éppen ezt teszik lehetővé. Az Életgyakorlat-alapú alprogram gondolkodtatni akar, hogy fokozatosan differenciálódjon a tanulók elképzelése az alprogrami témákról, és fokozatosan fejlődjenek a társas kompetenciáik, amelyek aztán a közösségeikben sikeressé teszik őket.

■ A csoportmunka mellett szóló érvek a Komplex Alapprogram (KAP) alapelvek tükrében

Az Életgyakorlat-alapú alprogram egy nagyobb rendszer része. A Komplex Alapprogram egyik alprogramjaként a módszertana és tartalma megjelenik az iskolákban délutáni foglalkozások keretében és délelőtt a szak tárgyi órákon is. Az alprogram ennek megfelelően kapcsolódik a KAP alapelveihez.

Adaptivitás

A csoportmunka, mivel a gyerekek a főszereplői, maximálisan épít a gyerekek eltérő képességeire, ér-

deklódására, eltérő szociokulturális helyzetükből adódó különböző tapasztalataikra. Ezek működtetik a csoportmunka feladat- vagy problémamegoldási folyamatait. Így mindenki hasznos lehet benne, mindenki egyformán hozzájárul a végeredményhez és mindenki kiveheti a saját tanulságait belőle. *Olyan tanulságokat, amelyek az ő életvilágában is érvényesek és használhatóak.*

Komplexitás

Növeli a motivációt és a tanulás hatékonyságát, ha nemcsak a klasszikus tudás megszerzését célozzuk – nemcsak a kognitív funkciókat használjuk –, hanem az érzelmi viszonyulásukat is behívjuk a tanulási folyamatba, akár helyzetek, témák valami vagy valaki iránt. Szintén előnyös és össze is függ az érzelmi hatással, ha a társas viszonyok szintjén is megérintődnek a gyerekek. Az Életgyakorlat-alapú alprogrami koncepcióban a gyermek a kisebb-nagyobb rendszereiben (család, osztály, iskola, lakókörnyezet stb.) megjelenő, őt érintő témákban kerül megszólításra, így elkerülhetetlen, hogy komplexen, *kognitív, affektív, szociális téren is megérintődjön és fejlődjön.*

Közösségi lét

Valójában soha nem az az érdekes, hogy mit tudunk, hanem hogy másokkal együtt mit tudunk kihozni magunkból. Az iskolában megszerzett tudást az életben legtöbbször csoporthelyzetben kell alkalmaznunk, így fontos lehet, hogy erre már az iskolában felkészítsük a tanulókat. *A csoporthelyzet lehetőséget ad arra, hogy a tanuló eltérő tudásukat, kompetenciáikat beleadják a közös munkába, vagy egymástól tanuljanak.*

Tanulástámogatás

A csoportmunka csak akkor tűnik értelmesebbnek, csak akkor éri meg a ráfordított időt, ha fontosnak tartjuk az ismeretek szilárd beépítését a tanuló meglévő tudásrendszerébe. Gyakran hallani azt a véleményt, hogy a csoportmunka sok időt vesz el, és nem jut idő a tanításra. Ez csak akkor igaz, ha úgy vélekedünk, hogy a tanuló azt tudja, amit a tanár elmond, és amit a dolgozatban vagy tesztben a diák visszaad ebből.

Ha azonban a tanulásról úgy vélekedünk, hogy az új ismeret befogadására csak akkor van esélyünk, ha „tudjuk mihez kötni”, vagyis be tudjuk illeszteni már meglévő kognitív sémáink rendszerébe, akkor fontossá válik a csoportmunka, amely lehetővé teszi az előzetes tudás feldolgozását. Az előzetes tudás az, amit a gyerekek gondolnak az adott témáról, és nem az, amit a vonatkozó tananyagból reprodukálni tudnak.

Ha tanulástámogatásnak értelmezzük azoknak a kompetenciáknak a fejlesztését is, ami hozzásegíti a gyerekeket a tudás megszerzéséhez, pl. érdeklődés, figyelem, kíváncsiság, problémamegoldás, együttműködés, kritikai gondolkodás, kreativitás stb., akkor még inkább értelmet nyer a csoportmunka, ahol éppen ezeket tudjuk fejleszteni.

■ A csoportmunka tartalma az Életgyakorlat-alapú alprogramban

Az Életgyakorlat-alapú alprogramban a csoportmunkának a tartalmi eleme mindig az alprogrami témákról való gondolkodás, az ezekkel való problémamegoldás, vagy a róluk való elképzelések, nézetek megvitatása. Nem egy igaznak vélt vagy tananyagban is szereplő tudáskészlet átadására szerződünk a gyerekekkel, hanem arra, hogy az ő véleményük, tapasztalatuk, tudáskészletük megosztásával táguljon a látóköriük, új ötletekkel gazdagodjanak, újrastrukturálják eddigi elképzeléseiket.

A témák feldolgozásán túl a koncepcióban megfogalmazott kompetenciák fejlesztése van a középpontban a csoportfoglalkozások során. Ezért mindig a kompetenciaterületen kijelölt céloknak megfelelően választjuk ki a konkrét módszert.

■ A csoportmunka témája Életgyakorlat-alapú alprogramban

Az Életgyakorlat-alapú alprogramban a csoportmunka témája mindig komplex. Nemcsak egy alprogrami téma kerül feldolgozásra, hanem kettő vagy több. Ez azért van, mert a témák összefüggnek egymással. Másrészt, ha nem valamilyen kontextusban dolgozzuk fel az alprogrami témákat, akkor az „vegytisza” lesz, valószínű, hogy inkább ismeretátadásra válik alkalmassá, és nem adaptív módon értelmezhetővé.

Úgy lehet a témát komplexé tenni, hogy:

- *másik témával hozzuk összefüggésbe, pl. az egészséges életmód, életvezetés téma, táplálkozás tartalma a vásárlás, feldolgozás kapcsán a környezettudatossággal kerül összekapcsolásra;*

- *vagy az egészséges táplálkozás a család, párcapcsolat témájával, pl. ünnepekkel, családi rutinokkal kapcsolatban olyan gondolatokat indíthat el, amely a gyerekek saját felelősségét, feladatát, lehetőségeit hozzák felszínre az egészség kapcsán;*

- *a gyerekek különböző szerepeihez, a rendszer különböző szintjeihez kapcsoljuk a témát. Például a környezettudatosság, fenntartható fejlődés más megoldásokat kíván, ha ott-hon, az osztályban vagy a lakókörnyezetben gondolkodunk róla. Ha arról lehet gondolkodni, hogy hol milyen felelősséggel, következménnyel, feladatokkal tudnak alakítani a környezetükön, szokásaikon, vagy tudnak alkalmazkodni az általuk megváltoztathatatlan viszonyokhoz, akkor rögtön kapcsolódik a család, párcapcsolat és a társadalmi felelősségvállalás a környezettudatosság témájához.*

■ A csoportmunka formája, térérendezés

Az életgyakorlat-alapú alprogrami foglalkozásokon a csoportmunka, mint minden más esetben is, a terem

átalakítását kívánja meg. Három lehetséges formája van:

– *körben ülünk le*, csak a székekre van szükség, asztalokra nincs, és a tanár is a körben ülve helyezkedik el (pl. vita);

– *csoportoknak „szigeteket”* hozunk létre az asztalok összetolásával. A tanár állandó jelenlétéről biztosítja az osztályt, mindig elérhető, de alapvetően hagyja a gyerekeket önállóan dolgozni (pl. szakértői mozaik, szófelhő);

– *egy szabad teret hagyunk*, „színpadot” alakítunk ki, amire félkörívben ülve minden gyermek rálát. Itt lehet bemutatni a csoportmunka produktumait. Különösen a drámapedagógiai elemekkel való munka során fontos az előadások bemutatásához. Az előadás után a szereplők mindig ki kell, hogy jöjjenek a „színpadról”, ahogy a drámapedagógia mondja, a „mintha térből”. Vagyis el kell választani a szereplést a megbeszéléstől. Nem jó, ha a saját helyükön adják elő a produkciót, hogy ne „ragadjanak bele a szerepeikbe” (pl.: szerepjáték, dia, állóképek, szituációs játék stb.).

A tér rendezése fontosabb, mint elsőre hinnénk. Amikor frontális helyzetben indítunk beszélgetést, akkor csak a tanár lát mindenkit, a gyerekeknek nincs rálátásuk, hogy ki aktív a beszélgetésben. A tanár kerül „hatalmi” helyzetbe azzal, hogy áll, és kiválasztja, ki szólaljon meg. Ráadásul a gyerekek nem tanulják meg a kommunikáció szabályait.

A körben ülve való beszélgetés „kommunikációs helyzetbe” hozza a gyerekeket, tudnak figyelni egymásra, és a tanár sincs kitüntetett helyzetben.

A csoportba rendeződés lehetőséget ad a gyerekek szabad, önálló munkájára, ahol a tanár csak akkor jelenik meg, ha ők igénylik.

A színpad a mintha térbe való ki- és belépés feltétele.

■ Szerepek a csoportmunka során

Annak, hogy a pedagógus határozza meg a szerepeket a csoportban, megvan az az előnye, hogy mindenkinek van feladata, mindenki hasznosnak érezheti magát, és a többiek egyaránt. Ez akkor működik jól, ha a szerepeket valamilyen szabály szerint rendszeresen változtatjuk.

A csoportmunka során a pedagógus nem ad szerepeket a csoporttagoknak, ezek kialakulnak maguktól. Annak, hogy a pedagógus nem ad szerepeket, az az előnye, hogy a feladathoz való attitűd szerint optimálisan tudnak ezek alakulni, és jó rálátást ad a csoportdinamikára, a csoport aktuális állapotára. Kompetenciafejlesztésben gondolkodva ez egy jó lehetőséget ad a különböző szerepek kipróbálására, megélésére és az ezekre való reflektálásra, amely az ÉA egyik fontos célja.

Amikor a pedagógus osztja a szerepeket, akkor azok különböző feladatokat jelentenek, pl.: időfelelős, eszközfelelős, írnok, szószóló, kistanár stb.

Amikor a szerepek maguktól alakulnak, akkor más keretben gondolkodunk ezekről.

Konstruktív vagy feladatszerepek:

– Kezdeményező: változtatásokat, újításokat vezet be, meghatározza a célokat

– Információkereső: kérdez, véleményt, felvilágosítást kér

– Információt nyújtó: tájékoztatást ad, véleményt nyilvánít

– Szabályalkotó: a csoportnormák létrehozója és ellenőrzője

– Általánosító: összefoglal, tisztáz bizonyos kérdéseket a csoport előtt

– Engedelmeskedő: passzív hallgatóság

Destruktív szerepek:

– Akadékoskodó, vetélkedő, mindentudó, hírharang

A diszfunkcionális magatartások mindig a csoport aktuális állapotát tükrözik: ezekre a szerepekre a résztvevőknek egy adott esetben azért van szükségük, mert más módon nem tudnak a csoport aktuális feszültségein úrrá lenni.

A csoportra jellemző állapotokat a pedagógusnak a kommunikációjával vagy a csoport folyamatoknak a csoport igényeire való adaptálásával kell kezelnie.

■ Jutalmazás és fegyelmezés a csoportmunkában

A csoportmunka során a gyerekeké az aktív szerep, a pedagógus inkább a folyamatot alakítja, egyfajta facilitátorként van jelen. Ez más tanári szerepet, feladatot és kommunikációt igényel, mint a frontális osztálymunka. Az utóbbiban a tanár aktív és a magyarázaton van a fő hangsúly. Az előbbiben a tanár a folyamat irányítója, a csoportmunka adta kompetenciafejlesztés optimális kihasználásán, az adaptív tudás megszerzésének szervezésén van a hangsúly.

A csoportmunkával egy új, a frontális órától eltérő munkarendet viszünk be az osztályba. Újra kell értékelni, értelmezni a fegyelem, a rend, a jó teljesítés és a rossz magaviselet fogalmait.

A csoportmunka „munkazajjal” jár, így biztos, hogy nem lesz és nem is kell olyan csendnek lennie, mint a frontális óraszervezés során.

Egy olyan iskolában, ahol nincs hagyománya az újfajta óraszervezésnek, ott nem csak a pedagógusnak, de a gyerekeknek is meg kell tanulniuk az ebben való eredményes működést. Az elején nagyobb lehet a feladathelyzetből való dezertálás esélye, több lehet a konfliktus a gyerekek között, úgy gondolhatják, hogy nincsenek szabályok. Azonban idővel minden résztvevő – a pedagógus is és a gyerek is – megtanulnak élni a csoportmunka nyújtotta szabadsággal.

A gyerekek nemcsak tanulók, hanem más szerepekben is jelen vannak az iskolában, pl.: barát, sporttárs, DÖK-tag, szabadidős tevékenységekben társak, versenyeken riválisok stb. Nemcsak az osztálytermi órákon alakulnak a kapcsolataik, hanem azon kívül is. Ezeket a viszonyokat és ezeknek a viszonyoknak a változásait azonban nem tudják kívül hagyni az osz-

tálytermen. Az is meglátszik a gyerekek viselkedésén, ha valamilyen külső körülmény hat ki az egész osztályra – dolgozat, a tavasz stb. Ezek alakítják a csoport dinamikáját is.

A csoportmunka legnagyobb előnye, hogy olyan kompetenciákat sajátítanak el benne a tanulóink, amely a munkaerőpiacon, a családi, baráti, munkahelyi közösségekben sikeressé teszik őket, pl.: együttműködés, problémamegoldás, kreativitás, elfogadás, nyitottság, kritikai gondolkodás, kommunikáció stb.

Ezeknek a felsorolt jelenségeknek a fényében lehet újrágondolni a fegyelem, a rend, a jó teljesítés és a rossz magaviselet fogalmait.

A hagyományos óraszervezéshez képest a rend nem a csend, hanem a feladatra összpontosítás. A fegyelem nem az engedelmesség, az utasítások követése, hanem az alapvető társas együttműködés szabályainak betartása. A jó teljesítés nem a tanári kérdésekre adott helyes válasz, hanem a csoportban betöltött szerep érvényessége, a munka során nyert tapasztalatok, ismeretek, közösségi szerepek nyeresége önmaga és a csoport számára. A rossz magaviselet pedig a csoport aktuális helyzetének, a csoporton belüli viszonyoknak a jelzője, vagy az aktuális feszültség leküzdésének módja. Ezek a fegyelmzés hagyományos módszereivel nem változnak meg.

■ Csoportmunka alsóban

Felső tagozatban és különösen középiskolában már van véleménye és önálló értékítélete a gyerekeknek. Alsóban még a felnőttek véleménye alapján ítélnék a gyerekek, a felnőttek kommunikációja alapján tartanak valamit normálisnak, jónak vagy rossznak vagy valamilyennek. Ettől függetlenül nekik is van saját tapasztalatuk, és ezekhez kapcsolódó érzelmi viszonyuk. Sőt a viszonyukat aktívan alakítják. Már oviban is tudják, ha valamit igazságtalannak tartanak, és indokolni is tudják, hogy miért. Valamelyik társukat szeretik, a másikat nem, még akkor is, ha ez a viszony gyorsan változik. Kicsi gyerekek is tudnak alkudozni, hogy mit szeretnének, és mire hajlandóak ezért. Szóval velük is lehet beszélgetni, és számukra is hasznos, ha egy-egy problémamegoldásban együttműködnek.

Alsóban azzal tudjuk segíteni a gyerekek gondolatainak, véleményeiknek a kifejezését, ha az ő világukban érvényes eszközökkel, szimbólumokkal és játékfajtákkal dolgozunk. Alsóban a szerep- és szabályjáték érvényes. Így a témát feldolgozó módszer is ilyen lehet. Könnyebben élük bele magukat tiszta, egyértelmű helyzetekbe vagy egyértelmű tulajdonságokkal bíró karakterek helyzetébe. Így a feladatok és a megbeszélés is ezek segítségével történhet.

Alsóban alapozzuk meg az ÉA koncepciójában fontos transzverzális készségek fejlesztését. Ezen kompetenciák és készségek fejlesztésének kiemelkedő időszaka a kisiskolás kor, ahol megtanulnak a gyerekek együttműködni és közösen megoldani feladatokat, illetve reflektálni a közösségben betöltött szerepeikre. A tanítók feladata a legizgalmasabb, mert ők rakják le ennek a folyamatnak alapjait.

■ Az Életgyakorlat-alapú alprogrami foglalkozás tervezése

Cél: A tanulók értsék, hogy hogyan gondolkodunk a pályákról, foglalkozásokról. A pályaismeret bővítése. Cél továbbá az együttműködés fejlesztése.

Évfolyam: 4. osztály.

Tematikus egység: Életút-támogató pályaorientáció, közösségi szerepek és állampolgári felelősség.

Csoport létszáma 12–16 fő.

Ráhangelődés:

Körbe ülünk. A tanár elmondja a foglalkozás célját.

A csoport tagjai egyenként elmondják a keresztnévüket és a keresztnévük kezdőbetűjével egy foglalkozást.

Javítjuk, ha nem foglalkozást mondanak. A végén megbeszéljük, hogy mit nevezhetünk foglalkozásnak: pl. mi volt közös a nevetekhez felsorolt foglalkozásokban? (Vagy csak úgy elmondják.)

Jelentésteremtés:

1. A csoportot 3 fős kiscsoportokra osztjuk.

2. Mindenki húz egy foglalkozáskártyát. A foglalkozáshoz ír egy tevékenységet, egy eszközt és egy anyagot a kapott kis lapra.

3. A kiscsoportban megosztják a munkájukat, és minden foglalkozáshoz írnak még közösen legalább 1 tevékenységet, és ha tudnak, még egy anyagot és eszközt.

4. Kiválasztja minden csoport, hogy melyik foglalkozást fogja bemutatni a többieknek, és megbeszéljük, hogy hogyan fogják bemutatni. Mindenki szerepeljen benne.

5. A csoportok egyenként bemutatják a kiválasztott foglalkozást (az instrukcióban legyen hangsúlyos, hogy tevékenységeket, eszközt és anyagot mutassanak be). Az instrukcióban szerepeljen, hogy az a csoport, aki megfejtette, emelje fel a kezét, de ne mondja ki, amíg a mutogatásnak nincs vége. A bemutatás után a csoport kirakja a három foglalkozást a táblára. Ezt minden csoport megcsinálja.

6. Amikor minden csoport 3 foglalkozása kinn van a táblán, akkor felállunk és megkérjük a résztvevőket, hogy a testüket és kezeiket használva (ha kell) jelezzék, hogy:

– melyik foglalkozást úzi valaki a családban?

– melyik foglalkozást (vagy a hozzá kapcsolódó tevékenységet) próbáltad már ki (akár játékból)?

– melyik foglalkozással találkozott már a településükön?

– melyik foglalkozás vagy tevékenység tetszik?

Reflektálás:

Leülünk körbe és megbeszéljük, hogy ki mit tanult a mai alkalommal? Ki miben volt ügyes a feladatok megoldása során?

Példák a foglalkozásokra a feladathoz:

Asztalos, burkoló, ács, bolti eladó, fodrász, pincér, ápoló, óvónő, rendőr, vadász, gyümölcsstermesztő, hentes.

■ Felhasznált irodalom:

Az Életgyakorlat-alapú alprogram koncepciója, szerk.: Czövek Andrea, Fazakas Ida, Magyar István, Líceum Kiadó, Eger 2018.